

համապատասխան, առաջացնում են լուսավոր ու կենսուրախ տրամադրություն:

Գառնիի խճանկարը թեև III դարի Գ-ոժ է, բայց նրան հատուկ են ավելի հելլենիստական, քան հռոմեական արվեստին բնորոշ առանձնահատկությունները, որը պետք է բացատրել մի կողմից հելլենիստական արվեստի ավանդների կենսունակությամբ Հայաստանում և մյուս կողմից հռոմեական արվեստի ազդեցության թուլությամբ: Գառնիի խճանկարի տեղական առանձնահատկությունները երևան են զալիս նաև ամբողջ կոմպոզիցիայի⁶⁶, դուլների դամմայի և մարդկային պատկերների արևելյան կերպարների մեջ:

Գառնիի խճանկարը հին Հայաստանի հելլենիստական բնույթի մոնումենտալ գեղանկարչության նշանավոր և եզակի ստեղծագործություն է: Սակայն նրա բարդ հորինվածքը, դուլների դամման, կատարման տեխնիկան և արվեստը վկայում են, որ այն հին Հայաստանի խճանկարչության առաջին գործերի թվին չի պատկանում, այլ, ընդհակառակը, նշանավորում է նրա մայրամուտը, անկումը: Այն կրկին պիտի վերակինդանանար վաղ ֆեոդալական շրջանում:

5. ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏՆԵՐ

Աքեմենյան տիրապետությանը հաջորդած հելլենիստական դարաշրջանում երևան եկան բազմաթիվ քաղաքներ և զարգացան արհեստները: Կիրառական արվեստների համար ավելի նպաստավոր պայմաններ ստեղծվեցին: Պատահական չէ, որ այս ժամանակաշրջանից մեզ հասած թե՛ գրավոր տեղե-

Ապակյա սրվակներ. Գառնի

⁶⁶ Գառնիի խճանկարի ամբողջական հորինվածքը այլ երկրներում հայտնի չէ, սակայն նրա մանրամասները գտնում ենք Հայաստանի հետ սերտ կապեր ունեցած Ասորիքի (Անտիոք. Գափնե) խճանկարների մեջ (տե՛ս Antioch on the Orontes, II. The Excavations of 1933—1936, Princeton, 1938, էջ 151, 183, 186, 191, 196—197, տախտ. 33, 40, 51, 61, 66; D. Levy, Antioch Mosaic Pavements, Princeton, 1947, vol. I. էջ 599, vol. II, տախտ. VI):

կությունների և թե՛ գեղարվեստական իրերի քանակը համեմատաբար ավելի մեծ է: Կենցաղում սովորական են դառնում գեղարվեստական ձևավորում ունեցող գահույճները, պատգարակներն ու կառքերը, զենքերն ու զարդերը, կահ-կարասիներն ու սպասները և այլ իրեր:

Պեքեմեֆի առարկաներ: Մովսես Խորենացին, նկարագրելով Արտաշես թագավորի թաղումը, ասում է, թե «նրա դագաղը ոսկեղեն էր, գահը և անկողինը բեհեզից և մարմինը պատող պատմունճանը ոսկեթել, գլուխը թագ դրած, ոսկյա զենքն առջևը»⁶⁷: Այստեղ հիշատակված իրերից շատերը գեղարվեստական ստեղծագործություններ էին:

Ապակյա սրվակներ. Գառնի

Խորենացին վկայում է, թե Տիգրանի օրոք ոսկյա ու արծաթյա իրերն ու զարդերը, պատվական քարերը, գույնզգույն զգեստները կանանց ու աղա-

⁶⁷ Խորենացի, Բ, 4:

մարդկանց համար հավասարապես բազմացել էին, որոնց շնորհիվ «...տգեղ-
ները գեղեցիկների նման սքանչելի էին երևում, իսկ գեղեցիկներն էլ այն ժա-
մանակի համեմատ դուրացողունների էին նմանում»⁶⁸:

Նրբ հոռմեացիք հաղթեցին Տիգրան Բ-ին, վկայում է Ապպիանոսը, ապա
նրա ճակատամարտում ընկած զինվորների վրա գտան ապարանջաններ ու
գումարտակներ (վզնոց), բայց զորավարը արգելեց կողոպտել դրանք:

Դիոն Կասսիոսը պատմում է, թե Տրդատ Ա-ի կինը ընկերակցում էր ա-
մուսնուն դեպի Հռոմ՝ համաձայն իր զարմի սովորության գլխին դրած ոսկե
խուլրը՝ փոխանակ գլխադրի:

Աղբյուրներում հիշատակվում է, որ թագավորների խուլրերը զարդարվում
էին «հնդկային աշխարհեն» բերված պատվական ականդենով և նրանց պսակ-
ների արտախուլրը և վերջավորությունը փողփողում էին: Ավագանու ներկա-
յացուցիչների դիադեմաները կամ պատիվները կազմված էին լինում՝ երկու-
երեք շարք մարգարիտներից: Խորենացու վկայությամբ Վաղարշակը Բագարատ
Բագրատունուն շնորհում է թագակապ ասպետի պատիվը և արտոնում է՝ «Ա-
ռանց ոսկույ և ականց, զկրտսեր մարգարիտն երեքտակեան վարսակալ ածել՝
յորժամ արքունիս և տան թագաւորին շրջեսցի»⁶⁹: Իսկ Արտաշեսը թագավորե-
լով՝ «Տայ և առն քաջի պատուականի Արգամայ գիօստացեալ գահն երկրոր-
դական, և պսակ յակնթակապ, և գինդ երկուսին ականջան» և «կարմիր զգեստ
միոյ ոտին»: Տարգալ (գդալ) ունել ոսկի և պատառաքաղ և ոսկեղինօք ըմպել
նուազօք»: Նույնպիսի պատիվներ, բայց առանց գինդերի և կարմիր կոշիկի
տրվում է Սմբատ Բագրատունուն⁷⁰:

Նրբ պարթևական Արշակ թագավորի որդի Արշակը հայոց գահն է բարձ-
րանում, ապա Բագարատ ասպետը նրան մատուցում է ոսկյա և արծաթյա
նվերներ, և զարդարում է նրան սաղավարտով, վակասով, պսակում է հայրե-
նի թագով և նստեցնում է նրան ոսկեպատ ականակուռ գահույթի վրա⁷¹:

Հիշատակվում են նաև արքունական ոսկեպատ կուռքերը, հեթանո-
սական տաճարներին թագավորների տված ոսկյա և արծաթյա մեծամեծ նվեր-
ները:

Պերճանքի առարկաները արքունիքում և ավագանու կենցաղում սովորա-
կան էին: Սակայն սրանցից բացի կային կիրառական արվեստի շատ ուրիշ ա-
ռարկաներ, որոնցից մի քանի նմուշներ հասել են մեզ: Դրանց հնագույնները
կարող են համարվել Մոփբի հայ թագավորների հատած դրամները:

Հայկական դրամների պատկերագրությունը: Հայ արքաների առաջին
դրամներից մեզ հայտնի են Մոփբի Արշամ թագավորի դրամները: Դրանց
վրա արքան պատկերված է պրոֆիլ, դեմքը անմորուս, հելլենիստական կեր-
պարանքով, իսկ գլխին կրում է 2/3 շրջանի ձև ունեցող գտակ՝ կամ ծայրը քիչ
առաջ ծոված խուլր: Դրամների հակառակ երեսին պատկերված է լինում կամ
հեծյալ, կամ արծիվ: Մակագրությունը հունարեն է: Մոփբի հաջորդ թագավոր-

68 Տե՛ս նույն տեղում. Ա., Իդ:

69 Տե՛ս նույն տեղում, Բ., Ե:

70 Տե՛ս նույն տեղում, Բ., ԽԶ:

71 Տե՛ս Սեբեոսի եպիսկոպոսի Պատմութիւն, Երևան, 1939, էջ 5:

ներ Աբդիսարի և Քսերքսեսի դրամները ավելի արևելյան, քան հելլենիստական տեսք ունեն։ Հիշյալ երկու արքաներն էլ կրում են ցածրադիր, դեպի վեր նեղացող և բեր ճյուղերի բաժանվող թագեր, նման այն գլխարկներին, որոնք պատկերված են հայերի և կապադովկիացիների գլուխներին՝ Պերսեպոլի բարձրաքանդակների վրա։ Երկու արքաներն էլ, հակառակ հելլենիստական սովորության, ունեն մորուք ու թավ մազեր ծոծրակի վրա։ Աբդիսարի դրամի մյուս երեսին պատկերված է նույնպիսի արծիվ, որպիսին առկա է Արշամի դրամի վրա և հունարեն մակագրություն, իսկ Քսերքսեսի դրամի մյուս երեսին պատկերված է թռչունի թևերով մի կին՝ աստվածուհի, որը առաջ մեկնած աչքերին բռնած ունի պսակ։ Մակագրությունը այստեղ էլ հունարեն է⁷²,

Ապակյա սովակներ. Գառնի

Տիգրան Բ-ի անունով մեզ հասել են բազմաթիվ արծաթյա և բրոնզե դրամներ։ Բոլոր այդ դրամների համար բնորոշ է կտրված կոնի ձևի վերևում ատամնավոր թագը, որի վրա պատկերված են զույգ արծիվներ։ Թագը զարդարված է մարգարիտներով։ Նրա վրա ամրացված են ականջակալները և վակասը (սլաքանոցակալ), իսկ արքան պատկերված է ամենուրեք անմորուս և հայկական դիմագծերով⁷³։ Արքայի իշխանության տարբեր տարիներին և տարբեր վայրերում հատված դրամները երևան են բերում զգալի տարբերություններ, ոչ միայն արքայի դիմանկարի (կապված տարիքի հետ), թագի զարդերի, մակագրության, այլև ոճական առանձնահատկությունների տեսակետից։ Արքայի պատկերի դիմանկարային լինելը, սակայն կասկածի ենթակա չէ։ Այն արտահայտիչ է և դրսևորվում է պետական մեծ գործչի հաստատակամությունը,

⁷² Տե՛ս E. Babelon, Les rois de Syrie, d'Arménie et de Commagène, Paris, 1890, էջ CXCI—CC, տախտ. XXIX, ն. Ա. Մուշեղյան, Հին Հայաստանի դրամային շրջանառության պատմությունից, ՊՐՀ, 1970, № 3, էջ 70—71։

⁷³ Պառլիյան Զարեհ, Արտաշեսյան հարստության դրամները, Վիեննա, 1969, էջ 44—52, տախտակ 1—3, № 7—21։

որը շեշտված է նաև նրա սուր թափանցող հայացքով, Հայկական դիմագծերի հետ մեկտեղ արքայի պատկերն ունի բնորոշ հելլենիստական կերպարավորում:

Տիգրանի դրամների մյուս երեսին պատկերված է աստվածուհի, նստած դիրքով և ձեռքին մի ճյուղ, Այս կնոջ երկար ծալքավոր զգեստի մշակումը հելլենիստական է, իսկ թագը՝ արևելյան: Մակագրությունը՝ Տիգրանի, ինչպես և մյուս Արտաշեսյանների դրամների վրա հունարեն է:

Կավե արձանիկների գլուխներ. Վաղարշապատ

Արտավազդ Բ-ի դրամները Տիգրան Բ-ի դրամների նման ունեն հելլենիստական և արևելյան բնորոշ կերպավորում: Այստեղ էլ տեսնում ենք նույն բարձր ատամնավոր թագը, արքայի անմորուս պրոֆիլը, բայց այլ է արքայի դիմանկարը, փոխվել են թագի զարդերը, թագի կապի ձևը, ականջակալը դեպի ետ է տարված և նկատելի է արքայի ականջի օղը: Արտավազդի դրամների հակառակ երեսին պատկերված է հելլենիստական արվեստին հայտնի քառաձի կառքը:

Արտաշեսյան հարստության մյուս թագավորների դրամներն իրենց արվեստով նման են նախորդներին: Բացառություն է կազմում Տիգրան Դ-ի դրամը, որի վրա արքան պատկերված է երկար մորուքով և ավելի արևելյան կերպավորումով⁷⁴: Հիշատակության արժանի են Տիգրան Դ-ի և էրատո թագուհու դրամները: Դրանցից մեկի վրա արքան կրում է նույն բարձր ու ատամնավոր թագը և պատկերված է պրոֆիլ դեմքով, առանց մորուքի, իսկ էրատոն պատկերված է առանց թագի, մազերը գլխի շուրջը հավաքած՝ հելլենիստական և հռոմեական ոճին համապատասխան^{74ա}:

⁷⁴ Զ. Պտուկյանը այն համարում է Տիգրան Դ-ի դրամը: Նշված աշխ., էջ 57—59, տախտ. 4—5, № 31—37:

^{74ա} Նույն տեղում, էջ 59, տախտ. 5, № 38:

Արտաշեսյան հայ արքաների հատած դրամներն իրենց հին արևելյան ա-
կունքներ ունեցող տեղական և հելլենիստական ձևերի ու կերպավորումների
համադրությամբ, էթնիկ և դիմանկարային առանձնահատկություններով Հա-
յաստանի հելլենիստական բնույթի արվեստի բնորոշ գործեր են:

Կավե անոթներ. Կաոնի

Հին Հայաստանում վարգացած էր նաև մատանիների, փորագիր ակերի ու
կնիքների պատրաստման արվեստը: Զանազան իրական ու առասպելական
թռչունների և կենդանիների աստվածությունների պատկերների կողքին երևան
են գալիս նաև պատմական անձնավորությունների պատկերներ: Դրանցից մի
օրինակ պահվում է Փարիզի ազգային մատենադարանում: Ձվածիր նարնջա-

գույն քարի վրա փորագրված է հայ թագուհու պատկեր՝ Տիգրանի և Արտավազդի թագի նման բարձր և ատամնավոր թագով, կենտրոնից անցնում է ժապավենաձև կապը՝ ծայրերը ազատ կախված ծոծրակի վրա, կապից վերև և ներքև պատկերված են երեքական աստղեր, թագուհու պրոֆիլ դեմքը տրված է հելլենիստական կատարյալ մշակվածությամբ, մազերը ալիքավոր սանրովածքով երևում են թագի տակից, ականջին ունի ժամանակի համար բնորոշ մանյակաձև օղ, ճիշտ նման Արտավազդ Բ-ի ականջօղին, նուրբ ծալքավոր, թեթև զգեստը ճարմանդով կոճկված է աջ ուսի վրա: Բարձր ճաշակով ու նուրբ արվեստով կատարված այս պատկերը մ. թ. ա. I դարի հին հայկական ականագործության մի սքանչելի նմուշ է: Լանդուան հակված է այս պատկերը նույնացնել էրատոյի դրամի թագակիր պատկերի հետ⁷⁵, սակայն ավելի հավանական է, որ քարի վրա փորագրված այս պատկերը իր թագով ու ոճական առանձնահատկություններով Տիգրան Բ-ի կամ Արտավազդ Բ-ի ժամանակների գործ լինի:

Փորագիր ականերով մի քանի մատանիներ կամ դրանց ակերը գտնվել են Գառնիում, Վաղարշապատում, Դվինում: Դրանց վրա պատկերված են մարդիկ, կենդանիներ, թռչուն, մեղու: Հանդիպում են Աթենասի և Սատիրի կամ Պան աստծու պատկերները: Վաղարշապատում գտնված մի գեմմայի վրա փորագրված է Դեմետրիայի պատկերը՝ հասկը ձեռքին: Պեղումներով և պատահականորեն հայտնաբերված գեմմաների թվում կան ինչպես տեղական, նույնպես և Ասորիքից ու հելլենիստական այլ երկրներից բերված օրինակներ:

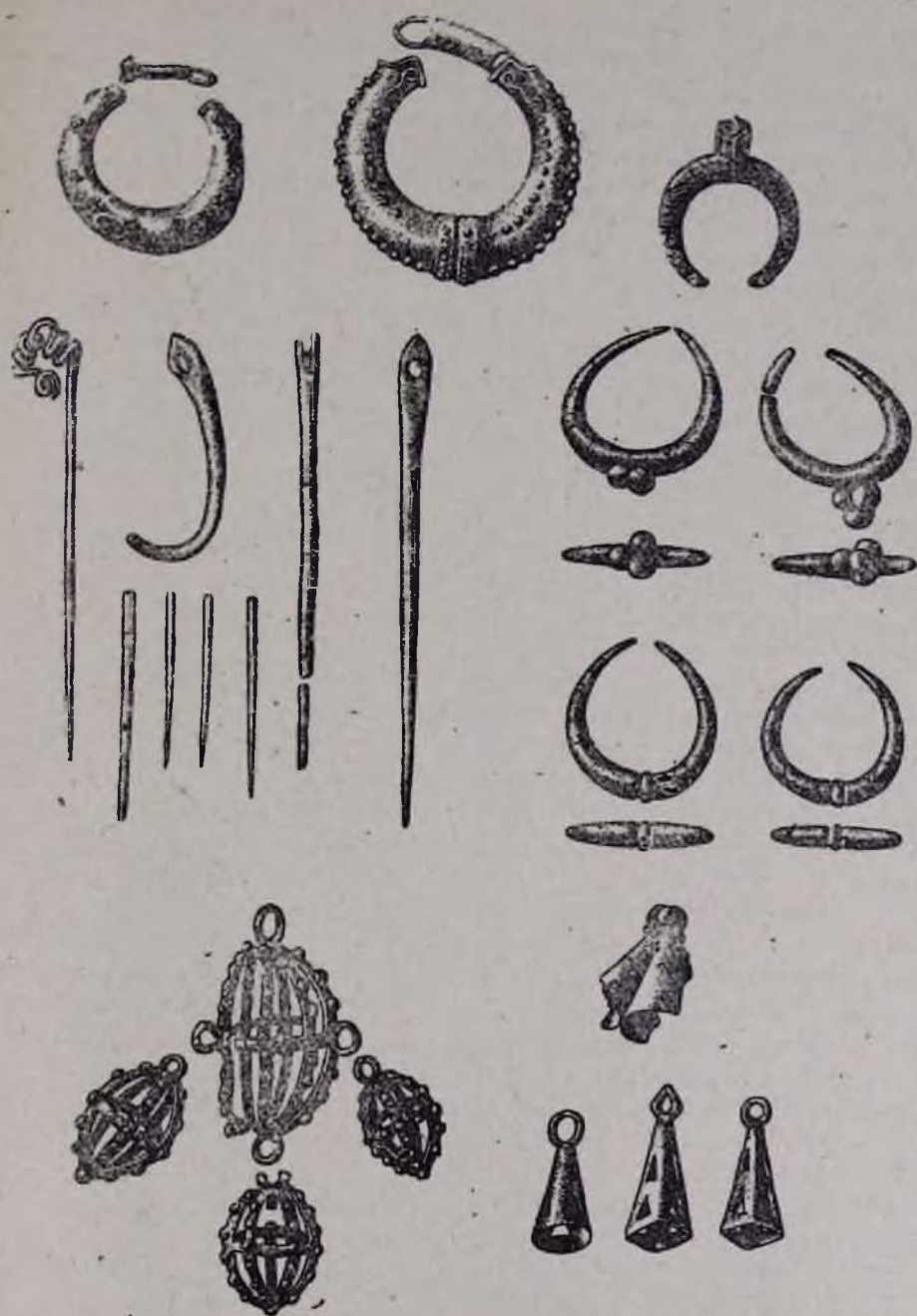
Ոսկեբլուրջյան արվեստը: Մեր թվականության առաջին դարերից որոշ նմուշներ մեզ հասել են նաև մետաղագործությունից: Դրանք արծաթագործ և ռսկերիչ վարպետների ձեռքով պատրաստված իրեր են:

Վերին աստիճանի ուշագրավ մի թաս՝ «Բակուր թագավորից» հունարեն մակագրությամբ, գտնվել է Կուբանում և պահվում է Ռոստովի մարզային թանգարանում: Դա լավ պահպանված գլանաձև, 6,5 սմ բարձրությամբ մի թաս է: Թասի պատերը արտաքուստ զարդարված են ռելիեֆ պատկերներով, որոնք մի ամբողջական կոմպոզիցիա են կազմում: Այստեղ հանդիպում են Սատիրի, պարող բաքոսուհու, թատերական դիմանկարների, երաժշտական գործիքների, առյուծի, շների պատկերներ: Շներից մեկը առջևի թաթը դրել է զոհասեղանին: Մարդկանց և գազանների պատկերները բավականաչափ շարժուն են: Հավանական է, որ այս ամենը կապված է բաքոսյան (նույնը՝ դիոնիսյան) տոնախմբությունների և թատերական խաղերի հետ⁷⁶: Ենթադրվում է նաև, որ այդ տեսարանները զուրկ չեն տեղական առանձնահատկություններից և կապվում են հայկական ավանդությունների հետ⁷⁷: Դիոնիսի կամ Բաքոսի տոնախմբությունները կապված էին մեռնող և հարություն առնող աստծու կամ բնության զարնանային զարթոնքի հետ: Ըստ հին հայ ավանդությունների, նման աստ-

⁷⁵ Shtu V. Langlois, Numismatique de l'Arménie, Paris, 1859, էջ 39—40.

⁷⁶ Shtu Б. Лукин, Археологические находки 1935—36 гг. в окрестностях станции Тульской и Даховской близ Майкопа. Серебряная чаша с рельефными изображениями из находок станции Даховской, ВДИ, 1939, № 3, էջ 220—223:

⁷⁷ Shtu Г. Гюян, 2000 лет армянского театра, т. I, էջ 377—388:

Ոսկյա ականջօղիք և մետաղե ալի իւր, զարդեր. Գամնի

վածությունն էր Արա Գեղեցիկը, որի վերականգնանացումը կատարվում էր շան կերպարանք ունեցող արալեզների օգնությամբ, ուստի պատահական չէ, որ պիոնիայան կամ բաքոսյան տոնախմբությունների մեջ երևան եկող հովազներն ու ընձառյուծները մեր թասի վրա փոխարինված են Արայի պաշտամունքի հետ կապվող շների պատկերներով, իսկ նոճիները՝ բարդիներով:

Բակուր Թագավորի (II դարի երկրորդ կես) անունը կրող այս թասը հունա-հռոմեական և տեղական հայկական ավանդույթների խաչավորումով և համադրությամբ ստեղծված տեղական հելլենիստական արվեստի բնորոշ արտահայտություններից մեկն է:

Ինչպես երևում է, դիոնիսյան տոնախմբությունները հին Հայաստանում որոշ չափով տարածված են եղել և նրանց հետ են կապվում ոչ միայն հիշյալ արծաթյա թասերը, այլև Շիրակի Անիում գտնված Դիոնիսի կամ Բաքոսի բրոնզե դիմակը, որի գլուխը պսակված է տերևներով և մրգերով, ճակատի վրայով անցնում է դիադեմա, իսկ երկար մորուքը պատկերված է մազերի ալիքաձև սխեմատիկ խուրձերով: Թեև կիսախուսի աչքերը և թավ շուրթերը պատկերին հաղորդել են գինովցածի երազկոտ արտահայտություն, բայց ընդհանրապես այն չոր է, սխեմատիկ և կարող է համարվել II—III դարերի գործ: Հին հայկական ոսկերչության մի քանի նմուշներ գտնվել են Հայաստանի առաջին մայրաքաղաք Արմավիրում, նոր Բայազետում, Գառնիի արքայական ամրոցում:

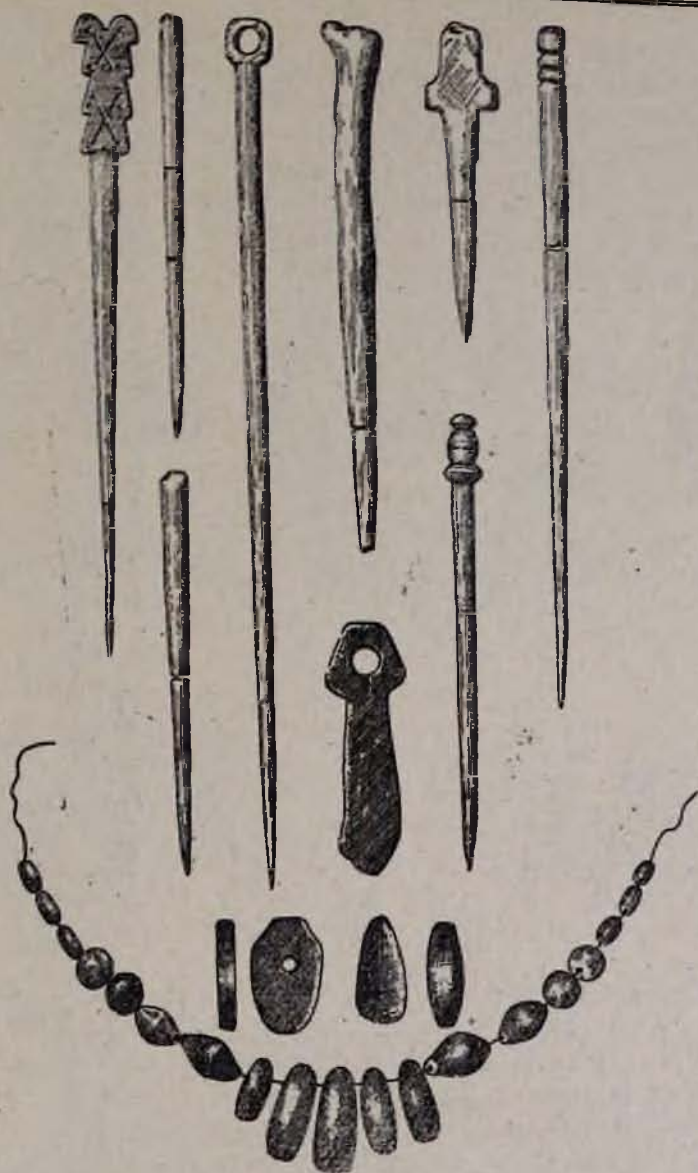
Նոր Բայազետում գտնված ոսկյա մեդալիոնի վրա պատկերված է մի կին՝ կրծքին մանկական պատկեր և գոգին ծաղիկներ. այն արտահայտում է մայրության և արգասավորության գաղափարը, ուստի իրավացիորեն նույնացվում է Անահիտի հետ⁷⁸, Դա մ. թ. ա. II—I դարերի գործ է:

Արմավիրում գտնված ոսկե շրջանաձև թիթեղների (մեդալիոնների) վրա դրվագման եղանակով հանված են մարդկային մեկական պատկեր (կանանց և տղամարդկանց), որոնց գլխավերևից ամրացված է մեդալիոնը կախելու կանթը: Մեդալիոնները լինելով փափուկ ոսկու բարակ թիթեղից, ճմրթված են և պատկերները նրանց վրա լավ չեն պահպանվել: Այնուամենայնիվ, նշմարելի է, որ դրանք բոլորակ դեմքով, անմորուք պատկերներ են, I—II դարերի համար բնորոշ մազերի սանրվածքով: Այդ պատկերների գլխի հարդարանքից ելնելով և նկատի ունենալով նրանց վշտալի կամ թախծոտ արտահայտությունները, մասնագետները հայտնել են այն կարծիքը, թե դրանք ողբերգակ դերասան-դերասանուհիների թատերական դիմակներ են⁷⁹։ Բայց չի բացառվում, որ նրանք կարող էին կապված լինել պաշտամունքի հետ, ինչպես Նոր-Բայազետում գտնված մեդալիոնը:

Ոսկյա և արծաթյա առարկաներ գտնվել են նաև Գառնիում: Բնորոշ է, որ ոսկյա ականջօղբերն ունեն այն ձևը, որպիսին տեսնում ենք Արտավազդի ականջին՝ նրա դրամների վրա, և հայ թագուհու ականջին՝ վերևում հիշատակված գեմմայի վրա: Օղբերի մի զույգը, որը գտնվել է գերեզմանում, պատ-

78 Տե՛ս Կ. Վ. Մելիք-Փաշայան, Անահիտ դիցուհու պաշտամունքը, Երևան, 1963, էջ 117—118:

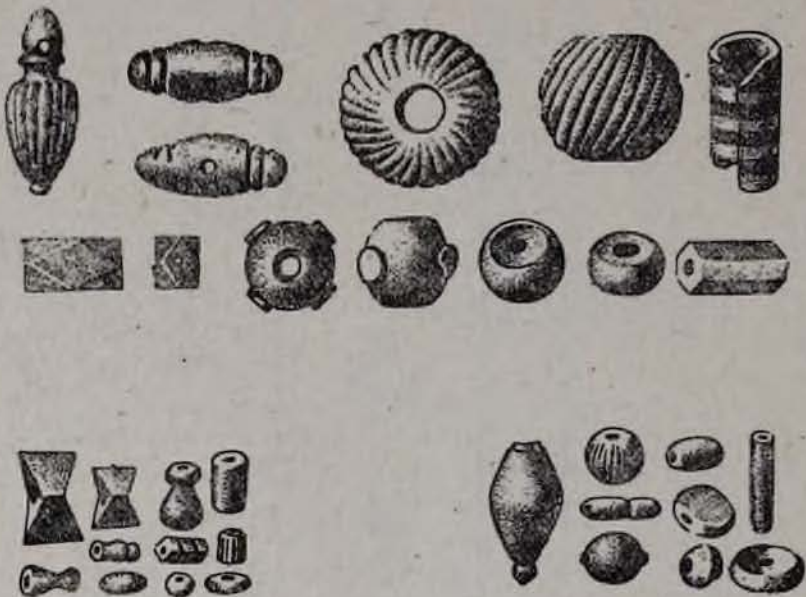
79 Տե՛ս Դ. Гоян, 2000 лет армянского театра, т. I, էջ 296—297, նկ. 52—59:

Չեռուններ և հոպուններ. Գառնի

րաստված է դրվագումով և նույն եղանակով էլ նրա վրա հանված են մանր զարդահատիկներ: Մի այլ ականջօղի վրա ագուցված է երկու ձվաձև փոքրիկ կարմիր քար, իսկ տարբեր տեղերում կպցված են առանձին պատրաստված շատ մանրիկ հատիկների խմբերը: Հատիկներով զարդարելու տեխնիկան Հայաստանում հայտնի էր շատ հին ժամանակներից. այդպիսի առարկաներ, դեռևս բրոնզի դարից, պահպանվել են Լճաշենում, Սյունիքում և այլ վայրերում:

Գառնիի գերեզմաններում գտնվել են նաև արծաթե ականջօղեր. դրանք նույնչափ մանյակաձև են, սակայն շատ փոքրիկ, վերջավորվում են բարակ և սուր ծայրերով, իսկ կենտրոնական մասում հաստանում են, իրենց վրա կրելով զույգ ֆոֆիկ վամ առանձին ձուլված և կպցրած ֆնդիկներ: Նույնպիսի ականջող է գտնվել նաև Վաղարշապատում: Այս ականջօղերը միանգամայն նման են Միջագետքում ու Ասորիքում գտնված օրինակներին և բազմաթիվ այլ փաստերի հետ միասին վկայում են այդ հարևան երկրների միջև եղած մշակութային կապերի ու ընդհանրությունների մասին:

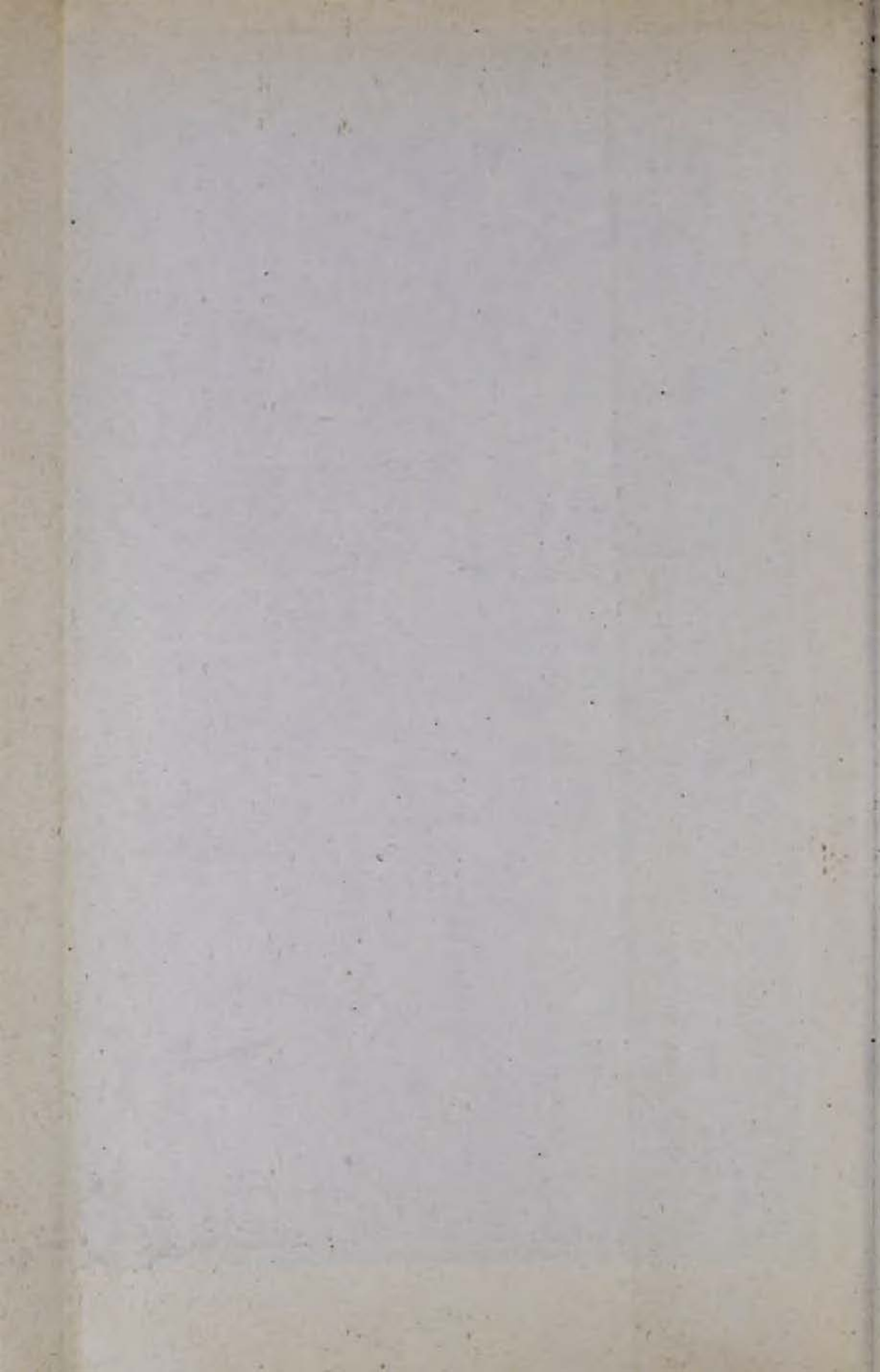

Հուլունքներ և կախիկներ. Գառնի

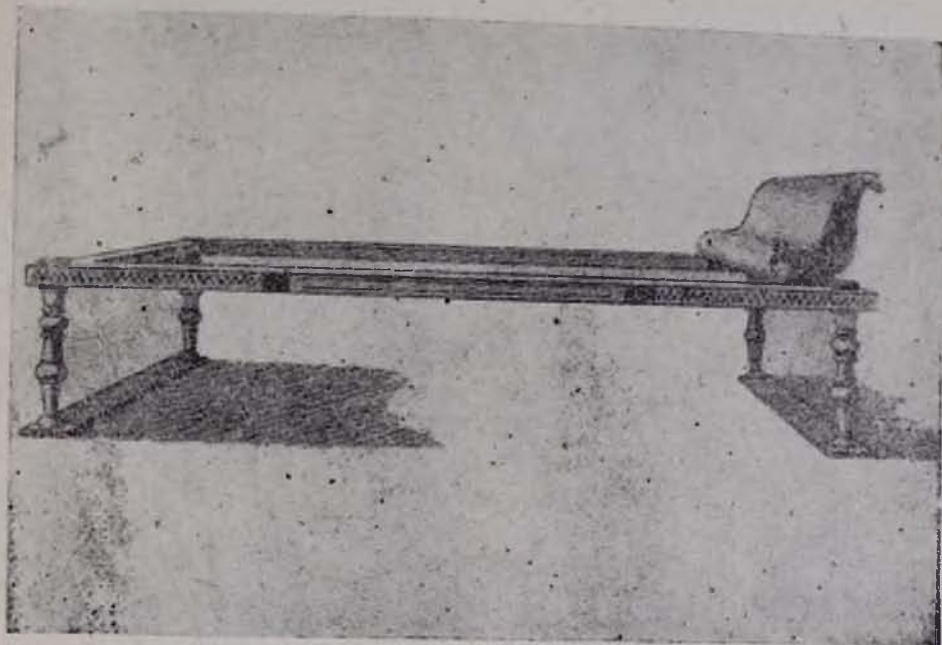
Գեղարվեստական խեցեղեն և ապակեղեն: Հայաստանը մ. թ. ա. III-I դ.դ. ունեցել է նաև գեղարվեստական մշակումով և նկարազարդ խեցեղեն անոթներ, որոնց նմուշները հայտնի են Արմավիրից, Արտաշատից, Գառնիից, Դվինից և այլ վայրերից: Արմավիրում հայտնաբերվել են արջի, ցլի գլուխներով անոթների մասեր և վարդապույն կամ բաց ֆոնի վրա կարմիր, սև երկնագույն ներկերով զարդարած ջրամաններ, ափսեներ, թասեր և այլն, իսկ Գառնիում գտնվել են համարյա ամբողջացող մի նկարուն կարասի բեկորներ, գեղեցիկ զարդերով, որոնք տարածված էին հելլենիստական աշխարհում և Հայաստանում⁸⁰: Հելլենիստական դարաշրջանի համար բնորոշ և կատարյալ են

⁸⁰ Տե՛ս Գ. Ա. Тирацян, К вопросу о расписной керамике древней Армении, ИФЖ, 1965, № 3, էջ 169 և հաջ.: Ժ. Դ. Նաչատրյան, Հայաստանում գտնված գունազարդ խեցեղենի մի քանի նմուշներ, ՊԲՀ, 1966, № 1, էջ 253 և հաջ.: Բ. Մ. Արաքելյան, О некоторых результатах археологического изучения древнего Армавира, ИФЖ, 1969, № 4, էջ 167 և հաջ.:

դառնում կավե անոթների ընդհանուր ձևերը, իսկ հաճախ անոթները պատվում էին գունավոր հողերի շփոթով, և թրծելուց առաջ փայլեցվում էին քարե կոկիչներով, հաճախ վլ նկարազարդվում: Հին Հայաստանի գունազարդ խեցեղենը իր բարձրարվեստ կատարումով և որակով կարևոր տեղ է գրավում հին հայ մշակույթի մեջ:

Մաճնակալ. Մոնե

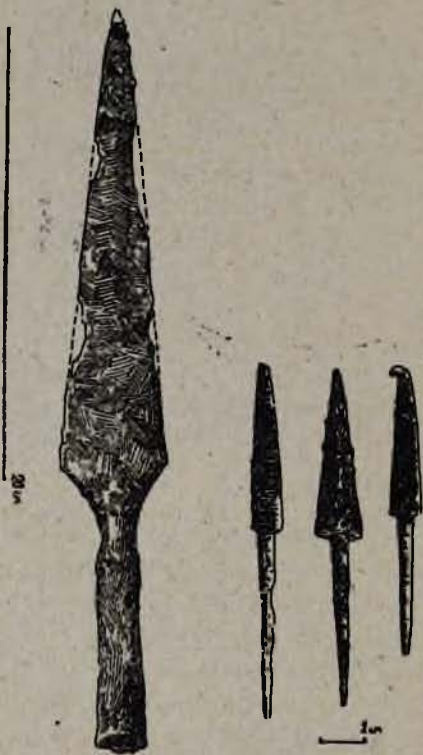
Գտնիւում, Վաղարշապատում և այլուր հայտնաբերվել է զգալի քանակությամբ I—III դարերի ապակեղեն՝ կոլբայածե, գնդաձև, ձվաձև, և երկար վղով, ամֆորիսկների և այլ ձևի սրվակներ⁸¹: Դրանցից շատերը պատրաստված են կաղապարների մեջ՝ գեղարվեստական թարձր ճաշակով, որը երևան է գալիս նրանց թե՛ ընդհանուր ձևերի, թե՛ զարդերի մեջ: Զգալի է կանելյուրավոր սրվակների թիվը, կան փշատերև ծառերի, կնգուղի տեսքի ուռուցիկ զարդեր, ինչպես և երկրաչափական օրնամենտներ, սափորիկների ձևի ուռուցիկ զարդեր կրող սրվակներ, թասեր, ինչպես և վերադիր զարդերով անոթներ, թասեր: Մի սրվակի երկու հանդիպակաց կողմերից յուրաքանչյուրի վրա տեսնում ենք կնոշ ռելիեֆ գլուխ՝ մազերի ալիքաձև սանրվածքով: Շատ սրվակների գեղարվեստական արտահայտչությունը շեշտվում է ապակուն տրված գունների շնորհիվ: Հանդիպում են մանուշակագույն, կապույտ, կանաչ, դեղին, նարնջագույն և այլ երանգների ապակիներ⁸²:

⁸¹ Տե՛ս Ե. Խ. Արաքելյան, Գարն II, էջ 59—69, Բ. Ն. Առաքելյան, Գ. Ա. Տիրացյան, Ժ. Դ. Խաչատրյան, Հին Հայաստանի ապակին, Երևան, 1969:

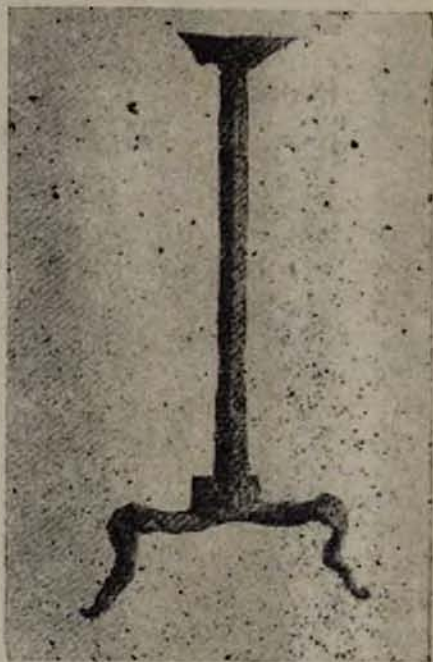
⁸² Տե՛ս Բ. Ն. Առաքելյան, Գ. Ա. Տիրացյան, Ժ. Դ. Խաչատրյան, Հին Հայաստանի ապակին, էջ 12—14:

կաթնավուն հաստ ապակուց պատրաստված մի մեծ սրվակ օվալի ձև ունի, դեպի վեր՝ սլացիկ նեղանում է, իսկ ոչ շատ երկար վիզը վերջանում է դեպի դուրս ծովող բուրդակ յլսակով: Անոթը պատրաստված է կաղապարի մեջ, նրա ոտքից վերև և վզի վրա ձուլյալ ապակին ծոր տալով ստացվել են օղակաձև վերադիր փոփոխներ, իսկ ամբողջ անոթը զարդարված է պտուվող ճախարակի օգնությամբ, տաշելու միջոցով ստացված բլթակաձև և ձվածիր պատկերների ութ գոտիներով: Այս անոթը ապակեգործության մի բարձրարվեստ նմուշ է:

Հայաստանում հայտնաբերված ապակեղենի զգալի մասը ներմուծված է Սիրիայից, մասնավորապես Սիդոնից, սակայն սիրիական և հելլենիստական ալլ երկրների ապակեղենի նմանությամբ և նույն տեխնիկայով զեղարվեստական անոթներ արտադրվել են նաև տեղում:

Ձեմֆեի նմուշներ. Գառնի

Երկաթե աշտանակ. Գառնի

* * *

Ծանոթությունը հին հայկական արվեստի հետ ցույց է տալիս, որ այն ընդգրկել էր հին աշխարհին հայտնի արվեստի տարբեր ու բազմազան բնագավառները և զարգացման բարձր մակարդակի էր հասել, դրսևորվելով թե՛ ավանդական-ժողովրդական ձևով և թե՛ հելլենիստական կերպավորմամբ: Դա մի նշանավոր արվեստ էր, լիովին համապատասխան դարաշրջանի ըմբռնումներին, ողուն ու ճաշակին և խոշոր նշանակություն ունեցավ հաջորդ դարաշրջանի՝ վաղ ֆեոդալական արվեստի ձևավորման գործում: